

CÍSAŘSKÝ DEKRET Z 6. SRPNA 1755

MILADA SEKYRKOVÁ

IMPERIAL DECREE OF 6 AUGUST 1755

This article starts by summarising the current state of knowledge regarding the Imperial Decree of 6 August 1755, which instituted the post of supervisors of university documents, thus in effect creating university archives. Then the author compares the version of the decree that was issued with its draft, kept in the Austrian State Archive. An appendix then presents an edition of the decree.

Keywords: University archives – diplomacy of the Modern Era – history of the Prague University

DOI: 10.14712/23365730.2018.39

Když v roce 1960 Miroslav Truc popisoval historii archivu Univerzity Karlovy v polovině 18. století,¹ pracoval vedle písemností univerzitního archivu zejména s prameny z tehdejšího Státního ústředního archivu (dnes Národní archiv); z literatury k dějinám archivu měl k dispozici jen Haasovu předválečnou studii, zaměřenou spíše na tehdejší stav fondů,² a vedle toho jen obecné práce k době tereziánské, respektive ke stavu českých archivů.³ Zabýval se především vztahem státu ke vzniku, organizaci a působení archivu a zasadil jeho vznik do dobového kontextu. Od té doby se univerzitní diplomatice věnoval zejména Michal Svatoš, pokud jde o středověk,⁴ a Ivana Čornejová pro jezuitské období.⁵ Vedle nich zkoumal Karel Beránek dění v univerzitní kanceláři v 16. a 17. století z trochu jiného hlediska.⁶

Miroslav Truc cituje ve své studii z roku 1960 dekret Marie Terezie z 6. srpna 1755 jako základní dokument, na jehož základě se začala odvíjet existence archivu Univerzity Karlovy jako samostatné součásti, jednoho oddělení univerzitní administrativy s jasně vymezeným polem působnosti. Rozebírá jeho obsah v širším kontextu a komentuje některé jeho součásti.

¹ Miroslav TRUC, *K dějinám archivu pražské univerzity v polovině 18. století*, AUC-HUCP 1, 1960, s. 91–126.

² Antonín HAAS, *Archiv Karlovy University (Poznámky k inventarizaci)*, Časopis Archivní školy XV–XVI, 1937–1938, s. 1–68.

³ M. TRUC, *K dějinám archivu pražské univerzity*, s. 91–93.

⁴ Michal SVATOŠ, *Diplomatický rozbor listin k dějinám pražské univerzity*, AUC-HUCP 29/2, 1989, s. 71–95.

⁵ Ivana ČORNEJOVÁ, *Péče o písemnosti pražské univerzity v 18. století. Jezuitské archivy*, in: *Scientia nobilitat. Sborník prací k počtí prof. PhDr. Františka Kavky, DrSc, Praha 1999*, s. 105–114.

⁶ Karel BERÁNEK, *Kancelář university pražské na zlomu XVI. a počátku XVII. věku*, *Sborník archivních prací* 9/2, 1959, s. 220–239; TÝŽ, *Správa a kancelář pražské univerzity v době pobělohorské*, tamtéž 19/1, 1969, s. 189–240.

Vlastní dekret je zmiňován kromě Trucovy studie též například v průvodci po Archivu Univerzity Karlovy, dosud však nebyl nikde publikován.⁷ Naopak o něm není zmínka ve starších přehledových člancích o archivu Univerzity Karlovy Vojtíškově⁸ a Trucově⁹, ani ve čtyřdílných *Dějínách Univerzity Karlovy* z devadesátých let.¹⁰ Ve všech zmínkách se o dekretu mluví jako o úředním podnětu ke vzniku univerzitního archivu a ke zřízení placeného postu správce písemností s trvalou výpovědní hodnotou, vzešlých z činnosti pražské univerzity.

Pozorné přečtení dekretu dává ve většině bodů za pravdu Trucovým závěrům. Tedy pokud jde o to, že ho lze považovat za zakládací listinu pražského univerzitního archivu jako samostatné součásti univerzity, respektive fakticky té její části, která sídlí v Karolinu. O Karolinu se v dekretu výslovně píše. Tomu nahrává i další údaj, a sice ustanovení, že správci, či lépe řečeno dozorovateli archivu mají být jen profesori dvou světských fakult, tedy právnické a lékařské, které právě v Karolinu sídlily. O druhých dvou fakultách, teologické a filozofické, není v dekretu ani zmínky. Mlčení může znamenat, že panovnice nechtěla zasahovat do jezuitské administrativy, jíž tyto fakulty, sídlící v Klementinu, podléhaly mnohem více, a nechávala i správu písemností, vzešlých z činnosti této části pražské univerzity, na jejich uvážení.¹¹ Dekret uvádí jako nadcházejícího správce písemností Reinharda von Priesterlicha,¹² o němž až dosud máme nejvíce informací z Trucova článku z roku 1960. Tam je rovněž zmíněno, že Priesterlich již roku 1757 zemřel a jeho místo zaujal dosavadní vicesyndikus Lochovský, uváděný všude důsledně bez křestního jména a nezachycený v žádných dalších dosud zpracovaných pramenech.¹³

Oficiálním příjemcem dekretu byla tehdejší pražská reprezentace a komora, orgán, který v letech 1749–1763 představoval nejvyšší správní zemskou instanci¹⁴ a pod nějž jakožto reprezentanta ústřední moci v zemi spadaly i záležitosti pražské univerzity. V Praze je dekret uložen v Národním Archivu, ve fondu gubernia jakožto nástupnické instituce královské reprezentace a komory pro období 1763–1848.¹⁵ Vedle toho existuje koncept dekretu, který je uchován ve Vídni v Rakouském státním archivu, ve fondu dvorské studijní komise.¹⁶ O existenci dekretu ve fondech pražského univerzitního archivu není povědomí.¹⁷

Srovnání konceptu a originálu ukazuje, že panovnické nařízení, týkající se zacházení s univerzitními staršími a současnými písemnostmi, bylo koncipováno jako samostatná písemnost. Zřejmě ve fázi finalizace, když vyvstala potřeba ve stejné době vyhotovit pro univerzitu i další ustanovení, bylo pojata do jediného dokumentu, dekretu, opatřeného

⁷ Karel KUČERA – Miroslav TRUC, *Archiv Univerzity Karlovy. Průvodce po archivních fondech*, Praha 1961, s. 22.

⁸ Václav VOJTIŠEK, *O archivu univerzity Karlovy a jeho ztrátách*, Archivní časopis 1/3, 1951, s. 86–93.

⁹ Miroslav TRUC, *O stavu a úkolech archivu Univerzity Karlovy*, Sborník archivních prací 6, 1956, s. 239–263.

¹⁰ Ivana ČORNEJOVÁ (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, II, 1622–1802, Praha 1996, s. 45–54.

¹¹ I. ČORNEJOVÁ, *Péče o písemnosti*.

¹² Jeho jméno je uváděno v literatuře zpravidla tímto způsobem, v původních dokumentech se setkáme s podobou Rheinhard von Priesterlich.

¹³ Ani jeden z nich není uveden ani v Životopisném slovníku pražské univerzity. *Filozofická a teologická fakulta 1654–1773* (Ivana ČORNEJOVÁ – Anna FECHTNEROVÁ, Praha 1986, 600 s.), evidentně byli tedy oba navázáni jen na světské fakulty, sídlící v Karolinu.

¹⁴ František STELLNER, *Královská reprezentace a komora*, in: Karel Schelle – Jaromír Tauchen, *Encyklopedie českých právních dějin*, III, svazek K–M, Plzeň 2016, s. 312–313.

¹⁵ Národní archiv, fond České gubernium – Dvorské dekrety a reskripty, č. 20, dekrety z roku 1755, VIII–IX.

¹⁶ Österreichisches Staatsarchiv Wien, fond Studienhofkommission, k. 41, 5/Prag, in genere, 37/1755.

¹⁷ Byl-li by exemplář dekretu i v Archivu Univerzity Karlovy, musel by se nacházet v části fondů, přístupné jen na základě Bachmannova inventáře, který je zpracován podle pertinenčního uspořádání této zachované části univerzitních fondů. Nikde v něm podobná písemnost není zmíněna.

malým titulem panovnice a zjednodušenou listinnou formou zveřejněného. Celý dekret z 6. srpna 1755 je ve složce doprovázen několika písemnostmi aktového charakteru, které popisují, komu má být zprostředkován na vědomí.¹⁸ Je psán německy na papíru typického dobového formátu. Je tvořen dvěma spojenými dvojlisty, popsanými po obou stranách, ve spodní a horní části doprovázenými dekorativní abstraktní perokresbou, která měla zabránit doplnění dekretu o další části, neautorizované panovnicí. Němčina je na více místech položena i latinskými termíny. Dekret je opatřen vlastnoručním podpisem panovnice „*Maria Theresia*“, psaným jiným inkoustem než zbytek listiny. Na osmé, reverzní straně je připojena adresa, shodující se s adresou na začátku dekretu, pod intitulací.

Srovnání konceptu a originálu dále ukazuje určité odlišnosti v obsahu. Týkají se však jen detailů, spíše formy vyhotovení než vlastní podstaty ustanovení o zřízení stálého postu úředníka (archiváře), který bude ustanoven na základě své schopnosti číst staré rukopisy, čistě a správně je přepisovat, evidovat a uchovávat na věčnou paměť na suchém a čistém místě v Karolinu. Za to mu bude od představitelů světských fakult vyplácen stálý plat 200 zlatých ročně.¹⁹ Koncept pak načrtává jen nejdůležitější část (dispozici) připravovaného ustanovení. Proto srovnání z hlediska diplomatiky není v tomto kontextu úplně možné, je spíše orientační. Ukazuje více na vztah kanceláří, kde koncept a čistopis vznikal, než na obsah dokumentu.

Originál, poslaný pak guberniu, se totiž netýká jen univerzitních písemností, vzniku archivu a jeho zaopatření. Ta tvoří jen střední část dekretu – „*secundo*“ (viz příloha). Další dvě části listiny se rovněž týkají univerzitních záležitostí. V první části připomíná vydavatelka své ustanovení z 2. září 1754, týkající se činnosti studijních ředitelů fakult.²⁰ Ve třetí části se pak hovoří o prostorách pro univerzitu, které má dvorní architekt „*Pagazzi*“ prostřednictvím svého políra po dohodě s hrabětem Pachtou upravit pro účely studia. Zřejmě jde o Nicola Pacassiho (1716–1790), který v té době právě působil i na Pražském hradě.²¹

Záležitosti týkající se uchovávání univerzitních písemností se tak staly součástí komplexu nařízení, která panovnice vydala v rámci snah zlepšit hmotnou situaci vysokého učení (snaha o zřízení nové budovy či vylepšení stavu Karolina ve třetí části dekretu); dále usilovala o upevnění státního dohledu nad univerzitou ukotvením postavení studijních ředitelů v první části dekretu, a zároveň uchovat paměť univerzity v písemnostech a pro budoucnost se postarat o správné zacházení s univerzitními dokumenty zřízením archivu. Dekret – byť je část o archivu jen jednou ze tří – lze považovat za zakládací listinu archivu univerzity jako samostatné organizační složky pražské univerzity.

¹⁸ Národní archiv, fond České gubernium – Dvorské dekry a reskripty, č. 20, dekry z roku 1755, VIII–IX. Složka obsahuje ještě další panovnický dekret se stejným datem, rozsáhlejší, který se též týká univerzity, a sice popisuje konkrétně kompetence direktorů jednotlivých fakult. Vedle toho jsou tam dva elenchy, poukazující na konkrétní práci s oběma univerzitními dekry.

¹⁹ Pro srovnání: profesor pražské univerzity měl plat asi 800–1000 zlatých ročně. Österreichisches Staatsarchiv Wien, fond Studienhofkommission, k. 306, 5/Prag, č. 3931, podání z 1. 7. 1837.

²⁰ Odkazuje na některé z nařízení pro pražskou univerzitu, která Marie Terezie vydala za svého pobytu v Čechách (a na Moravě) v srpnu a září 1754. Podrobněji se nepodařilo určit, protože v dosavadních pracích o období vlády Marie Terezie a jejích zásazích do studií se ustanovení s datem 2. září 1754 nepodařilo najít.

²¹ <<http://daten.digital-e-sammlung.de/0001/bsb00016337/images/index.html?seite=757>> (28. 6. 2017).

Příloha 1

Koncept ustanovení Marie Terezie, týkající se péče o písemnosti pražské univerzity s datem 6. srpna 1755²²

Da an der Prager Universität weder eine ordentliche Registratur, noch ein Repertorium über die vorhandenen Urkunden, Akten und Schriften vorhanden ist, so ist der Rector Magnificens anzuweisen einen oder zwei Professoren von den weltlichen Facultäten zu benennen, unter ihnen die Aufsicht dieser allen Akten registriert und indiziert und sodann in eine wohlverwahrte u[nd] mit drei Schlössern besperrte Truhen (sic), wozu einen Schlüssel der jurischen Facultät Senior; einen der medizinischen u[nd] einen der jeweilige Universitätssyndikus zu erhalten at u[nd] bei Eröffnung alle drei zugegen sein müssen zugleich werden sollen.

Ebenso sind alle neuen einlangenden Schriften sogleich zu registrieren u[nd] indizieren u[nd] mit dem Repertorium auszuüben.

Zu diesem Geschäft wird Rheinhard von Prieslerlich bestimmt. Dieser hat dem Rector Magnificens den Eid abzulegen und mit dem Universitätskanzelisten Lochowski zum Schreiben, die Arbeit zu vollenden, s[o] sodann dem Universitätssyndikus zur Fortsetzung zu übergeben.

Dafür sollen, solange die Arbeit dauert, 200 fl von den zweiweltlichen Facultätssenioren erhalten.

Příloha 2

Dekret Marie Terezie z 6. srpna 1755

Denen Wohlgeborenen, Hoch- und Wohlgebohrenen, Wohlgebohrenen Allen Unseren Lieben Getreuen Herren Präsidenten und Rathen, Unserer Königlich Representation und Camer in Unserem Erb-Königreich Böhmen.

Maria Theresia von Gottes Gnaden Römische Kaiserin in Germanien, zu Ungarn und Böhme Königin, Erzherzogin in Österreich.

Wohlgeborene, Hoch- und Wohlgebohrne, Wohlgebohrne Edle, Liebe Getreue: Euch muss dannach erinnerlich seyn.

Primo: Was Wir im vorigen Jahr sub 2ten Septembris 1754, sowohl an euch, als Unseren Erz-Bischoffen qua Protectorem Studii in Sachen die Beförderung deren Studien, bei Unserer Prager-Universität, und das an Uns einzuschicken kommenden Calculi betreffend, gnädigst verordnet haben.

Wie Wir nur des letzterer bis zu noch nicht theilhaftig werden. Also werdet Ihr den Protectorem Studiorum hierauf zu erinnern, und ihrer zu bedeuten haben, dass Er die Directores Studiorum zu forschriflichem punctuaem Abgabe besagter Calcularum Verhalten, und nicht gestatten solle, das Unserer in Universitäts- und Studiensachen an ihre gelangende Verordnungen aufgehalten, und Wir in der Unwesenheit ob und wie ein und anderes befolget werden. Und seinen Fortgang haben gelassen werden; ferners haben wir

²² Koncept i pražský originál jsou zveřejněny formou transkripce. Viz Ivan ŠTOVIČEK, *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002, 118 s.

Secundo missfällig vornehmen müssen, dass bei Unserer Universität in Prag weder eine ordentliche Registratur noch ein Repertorium über die all dort vorhandener Urkunden, Acta und Schriften vorhanden sey, ja da vieles von älteren Zeiten verlohren gegangen; welche Sorgfälligkeit wie von denen vormahlig und jetzigen Universitätsvorstehern und Syndicis einmehr vermuthet hätten.

Um nun diesem Unweisen abzustellen, habet Ihr dem jetzigen Rectori Magnifico anzubefehlen, dass er sogleich einen oder zwei Professoren von denen weltlichen Facultäten benennen soll, unter deren Aufsicht die dort vorhandene alte Schriften durch das unter benannte und Uns wegen seiner in Lesung alter Documentorum besitzenden Kenntniss an recommendirte Subjekten ordentlich registriert, in eigenem Buch. Wortbuchstäblich eingetragen, und davon ein Index verfertigt, die Originalia oder alte Copien in einer wohl verwahrten, und mit dreien unterschiedenen Schlössern gesperrten Truhen (sic) wozu einen Schlüssel der Senior Facultatis Iuridicae, den zweiten der Senior Facultatis Medicae und den dritten der jeweilige Syndicus Universitatis haben, und welche ohne aller dreien gegenwart nicht eröffnet, weniger ein Documentum daran erhoben werden solle, aufbewahrt. Nicht minder alle übrige Verordnungen, Acta Sententiarum, und andere die Universität betreffende Schriften, gleiches bei allen gut eingerichteten Dicasterial Registraturen beschiehet, wohl fasciculiert, in ein gutes trockenes Orth sammt den diesfalls nöthigen Repertorio aufbehalten, und mit denen nachfolgenden Curent-Actis auch solche Art continuiret werden solle.

Zur Ausführung dieser Arbeit haben Wir den Rheinhard von Priesterlich in Ansehung seiner in Archivs-Einrichtungen Uns angerühmten Geschicklichkeit und Erfahrung in Lesung alter Jahres-Schriften erweist, welche unter obiger Direction die Arbeit besorgen, zu diesem Ende seines Fleisses und Treuer hatten den jetzigen Rectori-Magnifico einen Eid ablegen, und mit dem Universitätskanzelisten Lochowsky, welcher das erstere Elaborierung sauber und correct abschreiben soll, die Ordnung des preteriti herzustellen, und sonach alles dem Syndici Universitatis zur Continuirung zu übergeben haben wird.

Für welche Bemühung jeder Senior, von denen zwei weltlichen Fakultäten inder Einhundert Gulden, zusammen also Zweihundert Gulden jährlich, so lang diese Arbeit dauert, von seinem Inhalt von darum abzureichen haben wird, weilens eines theils Sie Seniores diese Unwichtigkeit längst hätten abstellen, oder doch wenigstens anzeigen und auf remedium antragen sollen, anderen theils aber das in anno 1748: Ihnen intuitu der vielfältigen Wirtschafts-Obliegenheiten bey der Universität gnädigst verwilligten Salariat-Augmentum nunmehr, da die Häuser verkäuft, und die Landwirtschaft verpachtet, mithin die Arbeit sehr gemindert worden, billig widerum einzuzeigen, und der ohnehin sehr magne (sic) beschaffener Universitäts-Casse, zuzuwenden ist.

Auf das jedoch diese neue Arbeit nicht etwa protrahiert werden, so haben die von dem Rectore Magnifico vorgeschlagene zwei Professoren hierauf obacht zu geben, und von dem Fortgang die Sache dem in Universitätssachen von Uns angestellten Referenten von Zeit zu Zeit zu informieren damit er einen Vortrag diesfalls bei euch ebenso, wie in allen übrigen Universitätsangelegenheiten machen könne.

Drittens: habet Ihr zurück zu erinnern, dass wir vor zwei Jahrem euch zur Errichtung einer Universitätsbibliothek zehn tausend Gulden aus Unsere Äraris gnädigst bewilliget, und Unsere treu-gehörsamste Stände aus eben diese Absicht Fünf-Tausend Gulden geschenckt haben, mit welchen Geld zwey minose Häuser gegen 19 000 Gulden erkaufet

worden, in der Idée obigen zusammen zu reissen, und ein herrliches Gebäude unserer Universität dem Publico herzustellen.

Nachdem aber dermahlen nicht abzusehen, woher der Fundus zu Erreichung sothaner, sonst an sich selbst nicht verwerflichen Absicht genommen werden könne? Und denn aber vornehmlich dahin fürzudenken ist, womit zuvorder ist der innerliche Haupttheil der Universität, nemlich die Gelehrkeit erhoben, und in ein verzügliches Ansehen sowohl ad intra als extra geseget werden möge. So habet ihr durch Unsere von dem Hof-Architect Pagazzi zu Prag hinterlassenem Polierer zu vornehmen, ob nicht in dem Gebäu des damaligen Carolins der von verschiedenen Innleuten und Partteien bewohnte Platze sowie darauf bereits in Anno 1752 angetragen worden hierzu adaptiert werden könnte, und wann selbter zu Unterbringung des jetzt und künftig etwa anwachsendes Büchervorrats geräumig, und zureichend sein sollte, einen Reiss von ihm entwerfene zu lassen, welchen Unser Würcklich-Geheimer und Eure Mittels Rath Graf von Pachta mit dem in Universitätssachen angestellte Referenten in Überlegung zeichen ihr aber seltigen samt dem Anschlag denen Unkosten und euren Gutachten einsenden und die Sache beschleunigen sollet.

Hievon beschiehet Unser gnädigste Wille und Meinung. Und Wir verbleiben anbei mit Kaiserlich-Königlich- und Erzherzoglichen Gnaden euch wohlgewogen.

Haben in Unserer Stadt Wien am 6ten Monatstag Augusti, in Siebzehnhundert fünf und fünfzigstem Unserer Reiche in fünfzehntem Jahre

Maria Theresia
Ad Mandatum Sacrae Caesareo Regiae Majestatis Proprium

MILADA SEKYRKOVÁ

Ein kaiserliches Dekret vom 6. August 1755

ZUSAMMENFASSUNG

Seit 1960, als Miroslav Truc das Dekret Maria Theresias vom 6. August 1755 analysierte, befassten sich nur noch Ivana Čornejová und Michal Svatoš mit der Universitätsdiplomatie eingehender. Das Konzept des Dekrets liegt im Österreichischen Staatsarchiv Wien und eines der Originale befindet sich im Nationalarchiv in Prag. Das Dekret ordnet die Aufsicht zweier Vertreter der weltlichen Fakultäten über das Universitätschrifttum an und bestimmt als dessen Aufbewahrungsort das Karolinum, richtet also de facto das Universitätsarchiv ein. Im Anhang wird das Dekret in originaler Transkription der deutschen Version publiziert.

Deutsche Übersetzung Wolf B. Oerter

Milada Sekyrková
Ústav dějin a archiv UK, Praha
milada.sekyrkova@ruk.cuni.cz